

SRBIJA: VOLITVE 1996

Povzetek. Avtor predstavlja strankarsko areno v Srbiji in analizira možnosti posameznih strank in koalicij za uspeh na volitvah v Srbiji, ki bodo predvidoma ob koncu leta 1996. Od teh volitev mnogiveliko pričakujejo. Obstaja celo predstava, da sovolitve 1996 zadnja možnost za opozicijo, ker bo sicer za dolgo pokopana na smetišču politike. Avtor se podrobneje ukvarja z razmerjem med vladajočo socialistično stranko in opozicijo. Posebej raziskuje naravo opozicije v Srbiji in analizira režim Socialistične stranke Srbije. Po njegovi oceni bodo na volitvah ponovno zmagali Miloševićevi socialisti.

Ključni pojmi: stranke, opozicija, Srbija, volitve.

Zdi se, da naznanjene volitve v Srbiji za konec tega leta postavljajo narodno in politično opozicijo v tej državi na hudo preizkušnjo.

Do sedaj že štirikrat oziroma dvakrat volilno poraženo – na splošnih in predsedniških volitvah – srbsko opozicijo je že začel mučiti kompleks t.i. *tekmovalne komunizacije* ali volilnega procesa, v katerem zanjo povsem nepričakovano na volitvah zmagujejo bivši komunisti, odprto ali prikrito, kot v primeru sedanjih nacionalističnih socialistov (*Socialistična stranka Srbije*), ki jo nedvomno uteleša najmočnejša osebnost države – Slobodan Milošević.

Če k temu dodamo še dejstvo, da hkrati narašča tudi število in povezanost različnih majhnih političnih subjektov, čeprav izgleda, da so vsak zase minornega pomena, kot izraz nekakšne *leve satelizacije* srbskih socialistov, kot je to npr. *Jugoslovanska združena levica* ("JUL"), potem strah opozicije pred pričakovanimi volitvami postaja vse večji.

Ta povezanost je toliko bolj utemeljena, ker ima eno od dveh vodilnih funkcij t.i. JUL-a (šefa strankarske Direkcije) soproga Slobodana Miloševića – Mirjana Marković).

To je bil najbrž razlog, da je Vuk Drašković, sicer vodja opozicije in največje opozicijske stranke v Srbiji Srbskega gibanja obnove (SPO), izrekel tisto ironično izjavo, da v Srbiji ne obstaja enostrankarski, temveč *enoposteljni sistem*.

Apozitni značaj opozicije

Kompleks "volilne komunizacije", ki so ga srbski socialisti vsilili opoziciji in ki izraža malo pričakovan pojav: bivši komunisti so ne samo zmagali na prvih

* Dr. Slobodan Inić, znanstveni svetnik, Inštitut za evropske študije, Beograd, (ZR) Jugoslavija.

svobodnih volitvah, in to kljub svojim pričakovanjem, temveč tudi nenehno zmagujejo, kar je v tolikšni meri zavrlo opozicijske vrste, da že sedaj obstajajo namigi oziroma napovedi nekaterih vodilnih prvakov, da so to zanje zadnje volitve, v kolikor z njimi ne bo zaustavljen volilni napredek srbskih socialistov in njihovega vodje Miloševića.

K takšnemu stanju je vsekakor prispevala tudi sama srbska narodna in politična opozicija, ki je brez razmisleka verjela od samega začetka procesa osvobajanja političnega prostora 1990-1991. leta, da volitve ne služijo nič drugemu, kot da na njih zmagaja opozicija, kar je predvsem rezultat njenega temeljnega nekritičnega prepričanja, da so bili komunisti na oblasti vse do tedaj samo zato, ker ni bilo demokratičnih volitev.

Drugi razlog vseh dosedanjih volilnih neuspehov srbske narodne in politične opozicije je zajet v dejstvu, da ni uspela, ali bolje povedano ni hotela niti želela, da nacionalno-komunističnemu režimu Slobodana Miloševića in njegovim socialistično spreobrnjenim bivšim komunistom zoperstavi nek drug politični in nacionalni program znotraj Srbije za razrešitev tedanje jugoslovanske mednacionalne in politično-državne krize.

Ta "vzhodni greh" srbske narodne in politične opozicije je bil in ostal razlog njenega ne samo začetnega volilnega neuspeha, temveč tudi vseh tistih kasnejših do danes. S tem je takšna opozicija sama sebi otežila možnosti in zlasti zmanjšala globino opozicijskega projektnega prevrata v državi, pa tudi svoje upanje, da pride na oblast ali vsaj bistveno vpliva nanjo.

Kajti med Miloševićem in takšno opozicijo poprečni volilec ni videl bistvene narodne razlike v pristopu k jugoslovanski krizi, ker tudi sam ni bil v množičnem smislu za drugačen, racionalnejši pristop.

S tem ko so "posodili" programski podstavek Miloševiću politiki konfliktov in vojne v bivši Jugoslaviji na podlagi zamisli Velike Srbije in ko so podprli njegove praktične vojne korake v tej smeri, čeprav vse to z nekakšnim ograjevanjem od njega kot bivšega komunista, in s tem izrecno napovedovali, da bi bila opozicija kot izvirno in tradicionalno protikomunistično nacionalistična in velikosrbska glede tega bolj "učinkovita" in "srbska"(?!), so srbski opozicionalci prispevali k širjenju nacionalistične zavesti in ksenofobije v narodu, vendar pa tudi sami onemogočali tako svoja neposredna politično-volilna pričakovanja kot tudi dolgoročna.

Neposredna s tem, ker jim je ostalo samo nasprotovanje Miloševiću z dokazovanjem, da so večji Srbi kot on, kar ji je prineslo majhno politično korist, dolgoročno pa s tem, da so svoj politični obstoj povezovali z njim, ne glede na vsa sklicevanja na medsebojne razlike. Med Miloševićem (in njegovimi socialisti) in volilnim telesom opozicije je bila slednja žrtev same sebe: Milošević in volilno "ljudstvo" so se združili preko njenega političnega trupla.

V tem je z enim delom zajeta tudi moč samega Miloševića. Mogoče on niti ne bi bil tako politično-volilno močan, če opozicija ne bi bila tako politično šibka, ko je kot "senca" spominjala nanj. Ideja o "drugačni", duhovni in politični opoziciji bi bila ne samo ustrežnejša in bolj učinkovita pri razpletu tedanje jugoslovanske krize, temveč bi bila tudi zanjo dolgoročno koristnejša, če bi opozicij-

ski prvaki lahko razumeli, kako in na kakšen način je potrebno pristopiti k mednacionalni in državni krizi SFR Jugoslavije.

Pa tudi, če bi Milošević navkljub "drugačni" in možni opoziciji zmagal na prvih volitvah, bi bila takšna opozicija lahko močan protivojni dejavnik njegovi politiki vojne v državi z daleč večjimi možnostmi vpliva na njeno hitrejšo zaustavitev, kar bi ji vsekakor prineslo tudi podporo mednarodne skupnosti.

Vendar pa s tem, ko je sledila Miloševiću v nacionalistični politiki nasilnega spreminjanja meja, ga znotraj Srbije volilno ni mogla "preseči", zato pa takšna opozicija tudi v krogih mednarodne skupnosti ni mogla doseči večje pozornosti, kaj šele podporo.

Med bivšimi komunisti kot nacionalisti na oblasti in nacionalističnimi protikomunisti v opoziciji ni bilo izbire. To, da srbska opozicija zaostaja za oblastjo v Srbiji, se je pokazalo tudi sedaj, po Daytonskem sporazumu o Bosni in Hercegovini.

Šele ko je Milošević sprejel ta sporazum, je največji del opozicije, ki je vse do včeraj podpiral prekodrinsko in prekosavsko avanturo, začel odkrivati pomen "Srbije v Evropi in Evrope v Srbiji".¹ Zato bi lahko po pravici rekli, da je imela srbska narodna in politična opozicija do sedaj bolj *apozicijsko*² in manj opozicijsko vlogo.

Narava opozicije

Takšna opozicija, z obremenitvijo, da vedno zamuja, se pripravlja na najavljene volitve konec tega leta. Njene možnosti na teh volitvah je seveda treba prejeti in ocenjevati glede na vse, kar je bilo predhodno omenjeno.

Da bi razumeli sedanjo razporeditev volilnih opozicijskih sil in njihovo miselno strukturo, moramo opozoriti na nekatere značilnosti srbske narodne in politične opozicije.

1. Predvsem je ta opozicija še vedno, kot tudi sama oblast, *populistično* usmerjena. Pojmi, kot so "ljudstvo", "narod", "Srbi", "usoda", "skupnost", "država"... - torej politična semantika kolektivistične in eshatološke usmeritve, prevladujejo v njenem idejnem in akcijskem radiju dejavnosti.

2. V tesni povezavi s tem je opazno popolno nesoglasje med opozicijsko večstrankarskim kovanjem laži in družbeno-razredno strukturo družbe.³ Opozovalcu s strani bi bilo zelo težko ugotoviti, katere opozicijske stranke interesno izražajo ustrezno družbeno-razredno okolje. Ne zaradi neznanja, ampak zato, ker takšna povezanost enostavno ne obstaja.

¹ S tem sloganom je potekal 9. marca tega leta v Beogradu opozicijski miting, ki so ga organizirali Srbsko gibanje obnove, Demokratska stranka in Državljanska zveza v spomin na prve 9. marčevske demonstracije 1991. leta, ko so Borisav Jović, Veljko Kadjević in Slobodan Milošević poslali tanke najprej proti demonstrantom, potem pa napej na Hrvaško.

² Apozicija - kot enostaven dodatek.

³ Pravzaprav ne obstaja nikakršna povezava nad "političnim" in "socialnim" v nekem interesnem izražanju in strankarskem predstavljanju in zastopanju.

Nasploh je malo takšnih strankarskih subjektov, ki se količkej neposredno izjavljajo o tem. V Srbiji na primer ne obstaja stranka z delavskim poreklom.⁴ Niti tiste stranke, ki sem ter tja poudarijo svoj menda kapitalistični značaj, ni treba jemati povsem resno v tem smislu, razen kot njihovo "modno", ideološko, mogoče pa tudi demagoško potrebo.

Glede na to bi lahko rekli, da opozicija, ki se bistveno ne razlikuje od oblasti, Srbijo tako predstavlja in tudi tako vidi kot *skupnost* in ne kot *družbo*, kar je ena od temeljnih protimodernih ovir za državo.

3. To se še naprej izraža tudi v miselni strukturi opozicijskih strank. Njihova uradna imena nimajo namreč nikakršne povezave s tistim, za kar se zavzemajo in praktično borijo. Ko primerjamo "imena" s političnimi programi, opažamo povezanost, toda ker programi služijo bolj za reklamo in ne obvezujejo strogo njihovih strankarskih pristašev, tako člani kot vodstva vse bolj opažajo proces stvarne denoumenizacije opozicijskih strank.

Tako se na primer neka stranka lahko uradno imenuje ali izdaja za "demokratsko", ne da bi bila tudi dejansko demokratična oziroma da njena politična in praktična dejavnost nima povezave z demokratičnim. Nasprotno, nekatere so odprto protidemokratske - nacionalistične in brutalno-šovinistične.

Do neke mere se ta razpoka pri nekaterih strankah odpravlja s postavitvijo predpone "srbske" ali "narodne" ob uradnih imenih strankarskih organov in teles. Obstaja cela vrsta strank z imeni: "srbska demokratična", "srbska liberalna" stranka itd. To spet navaja na misel, da obstaja nekakšna srbska demokracija(!?), kar še bolj zapleta razumevanje in pojmovanje političnega prostora v Srbiji.

4. Končno, najbrž zaradi vseh predhodnih razlogov, toda verjetno tudi zaradi nekaterih drugih, v Srbiji ni prišel daleč oblikovalni proces (kon)figuracije opozicijskih političnih sil in njihove razdelitve na "levico" in "desnico", "center", "levo od centra" ali "desno od centra". To velja tudi za oblast in za vse tiste stranke, ki so blizu oblasti ali jo podpirajo. Zaostajanje tega procesa spremlja pravi kaos.

Toda ta ni bil samo rezultat zmešnjave v političnih glavah strankarskih subjektov, ampak je bil tudi posledica zavestnega delovanja v tej smeri. "Levo" je tu postalo drugo ime za "desno" - v določenem nacionalističnem, imperialističnem in agresivnem smislu. To je tudi nazadnjaško v ožjem politično-sistemskem in ideološkem pomenu 'ohraniti določen sistem navkljub dejstvu, da ta ne obstaja več niti v Moskvi'.⁵

Najbrž je iz istih razlogov tudi uporaba nacionalizma za njegovo izhodišče (program) v razpletu bivše jugoslovanske krize, kot tudi potreba po njegovem agresivnem branjenju in ohranitvi, funkcionalno pogojena. V primerjavi z opozicijo in opozicijskimi strankami, ki so nacionalistične zaradi svojega pro-

⁴ Ni večjega paradoksa od dejstva, da v državi, ki se je še do včeraj proglašala za "delavsko", ne obstaja niti ena močna delavska organizacija. Vsi tovrstni poskusi so namreč do sedaj enostavno propadli!

⁵ Odtod nekakšna "čajnzacija" sedanje srbske in jugoslovanske politike v zadnjem času glede na pravi naval različnih potovanj raznoraznih delegacij političnega, strankarskega in državnega značaja na Kitajsko, v Severno Korejo...

tikomunizma, sta oblast in njen strankarski simbol Socialistična stranka Srbije postali isto, vendar iz svojega prokomunizma.

Politični pojmi "desnega", "desnice" se ne pokrivajo niti z običajnim pomenom takšnih pojmov v državah z razvitimi demokratičnimi procesi in ustanovami. V Srbiji je danes "desnica" razen tega, da je nacionalno-šovinistična, tudi kolektivistična, "radikalistična" in gospodarsko samozadostna.

Zaenkrat se politični pojmi "levice" in "desnice" niso izoblikovali glede na epohalne naloge tranzicije, modernizacije in demokratizacije, pred katerimi se nahaja država, pač v odnosu do določenega pojmovanja njene imperialne, nacionalne vloge na tem delu Balkana, ki predpostavlja vojaško in politično premoč Srbije.⁶

V tem okviru je popolnoma razumljivo, da je še manj mogoče govoriti o nekakšni vrsti "centra" v obstoječem političnem prostoru. Nekateri od opozicijskih strankarskih subjektov, ki so se tako predstavljali in videli sami sebe nekje "vmes", so to izvajali bolj iz knjižnih shematizacij kot pa iz same politične stvarnosti in stvarne razporeditve političnih sil.

Pojem "centra" so izdelali predvsem nekateri strankarski organizmi, ki so upoštevali njihovo negativno opredelitev do vojne in sporov na tleh bivše Jugoslavije, manj pa glede na potrebe in naloge preobrazbe na prehodu iz enega v drugo družbeno stanje.

Značaj SPS-režima

Zavirajoče in zaostalo stanje bivše Zveze komunistov Srbije, ki je bila protireformsko usmerjena že od znane Osme seje CK ZK in obračuna z Ivanom Stamboličem in njegovimi pristaši, je obsegalo tudi nacionalistične konflikte in odprto vojno proti jugoslovanskim narodom. Narava srbskega agresivnega nacionalizma je zunanji izraz notranjega birokratizma in se v odnosih med narodi razodeva kot hegemonizem, unitarizem in centralizem.

Režim SPS danes skriva odprt poraz, ki ga je Srbija doživela v razpletu jugoslovanske krize, s sklicevanjem na tako imenovano enakopravnost srbskega naroda, ki je uresničena v Bosni in Hercegovini z entiteto Republike srbske, ne da bi omenjali množične izselitve srbskega naroda iz Hrvaške.

Razmere oziroma položaj, ko je navkljub vojni ali prav zaradi nje, z ogromnim človeškim trpljenjem in materialnim uničenjem, obubožanjem in proletarizacijo države, vse ostalo enako glede mej, samo sedaj mednarodno priznanih, toda tudi brez Jugoslavije, najbolj otipljivo prizadeva sedanji režim v Srbiji.

Pa vendar, to kar vzdržuje in ohranja ta SPS-ov režim, kljub vsem izgubljenim bitkam, je ogromna podpora, ki jo je ta dobival do sedaj tako zunajvolilno kot volilno. Nujno odklanjanje režima bi sedaj, kljub vsemu izgubljenemu, vo-

⁶ V nekem razgovoru za RTV Srbije pred tremi leti je Milošević poudaril, da je Srbija najmočnejša vojaško-politična sila na Balkanu!?

dilo k določeni obliki narodnega samouničevanja, kar je spet iz psiholoških razlogov težko pričakovati v doglednem času.

Zato sprememba tega režima ne bo prišla od znotraj, z volitvami, temveč od zunaj, s pacifikacijo Bosne in Hercegovine in nadaljevanjem njenega državnega obstoja, torej neposrednim zlomom imperialnih ambicij velikosrbskega nacionalizma, kar bo po pričakovanih imelo določene posledice tudi za premagovanje njegove birokratske narave v sami Srbiji.

Vse dosedanje volilne zmage SPS-režima so bile uresničene na svobodnih volitvah, čeprav je legitimno tudi vprašanje, koliko so bile demokratične glede na nadzor nad mediji, večjo prisotnost oblasti na volitvah, finančno premoč vladajoče stranke. V vsakem primeru demokratično dobljene volitve še ne pomenijo, da vladajoča stranka tudi demokratično vlada, v čemer je vsebovan tudi delček danes značilnega afriškega sindroma.⁷

Volilni akterji

Navkljub premalo poudarjenemu procesu političnega oblikovanja narodnih in političnih strank v Srbiji glede na družbenorazredno strukturiranost družbe je vendarle mogoče reči, da je prišlo do precejšnjega premika pri zaokroževanju strankarskih in medstrankarskih sil, če že ne po čem drugem, pa vsaj po dosedanjih volilnih rezultatih, številu poslanskih mest v parlamentu, politični in infrastrukturni organiziranosti, obsegu članstva, številu pristašev in simpatizerjev, vplivu v medijih ter v drugih klasičnih strankarskih dejavnostih.

Prognostično gledano se bo njihov pričakovani odhod na volitve odvijal tako preko neposrednega medsebojnega tekmovanja za glasove kot tudi s pomočjo sklepanja raznih zvez, koalicij različnih vrst, od tehničnih do političnih, s pomočjo različnih vrst sodelovanja in povezovanja.

Glavno volilno tekmovanje bo po pričakovanih potekalo med SPS in SPO-strankama, ki utelešata danes v Srbiji zoperstavljenost ne samo dveh glavnih političnih sil - vladajoče in opozicijske - ampak tudi popolnoma nasprotno poglede na značaj in naravo političnega oblikovanja družbe (socializem/kapitalizem), naravo sistema (družbena/zasebna lastnina), obliko notranje ureditve (republika/monarhija).⁸

⁷ "Oni (mišljeni so Afričani) uporabljajo demokracijo kot pot do oblasti, toda niso in ne bodo demokrati. (...) Večstrankarski sistem v Afriki ne proizvaja demokracije." *Democracy, African Style*, *The Economist*, februarj 3 rd - 9 th, 1996, str. 17.

⁸ "To je najlepše razvidno iz neke odprte Draškovićeve izjave: "Po njihovem zakonu in po ustavi (misli na socialiste), v kolikor se neka politična stranka ukvarja z zadevami, ki imajo za cilj spremembo ustavne ureditve države, potem je to stranko potrebno prepovedati. Jaz jim pravim: cilj SPO je, da spremenimo vaš sistem, vašo ustavo, vaše zakone, vas, use ... Zato tudi smo". *Nova Svetlost*, Kragujevac, 18.3.1996.

Opozicijske stranke

Srbsko gibanje obnove (SPO)

Ta stranka ima v svojem imenu dve pomenski vsebini, ki govorita o njenih izrazitih narodnih in političnih ambicijah: "gibanje" in "obnova". Sam pojem "gibanje", razen tega, da je protistrankarsko obarvano, določa delovanje SGO v primerjavi z drugimi strankami na podlagi pozicije "gibanja".

Druga njegova do sedaj neopažena ali vsaj manj opažena vsebina se nanaša na stalne težnje po poistovetenju s Srbijo⁹ ne glede na volilne rezultate.

SPO je na začetku jugoslovanske krize v veliki meri prispeval k predstavitvenemu vidiku obnavljanja zamisli. Velika Srbija s pobiranjem velikosrbske programske obleke s smetišča zgodovine, s kartografskim napovedovanjem prodiranja Jugoslovanske ljudske armade (JLA) in srbskih polvojaških organizacij na meje, kamor je stopil "srbski škorenj" oziroma je "padel srbski vojak".

Teritorialne oziroma mejne ambicije tega gibanja, vsaj kot jih je predstavljal v javnosti njegov nesporni vodja Vuk Drašković, so potekale celo za avstrijskimi mejami.

Članska, simpatizerska baza (pristaši), kot tudi širša javna podpora tej stranki, je staročetniškega izvora. Največje število njenih pristašev najbrž prihaja iz vrst preživelih pristašev Dragoljuba Draže Mihailovića ali njihovih potomcev, ki jih vzpodbujajo resentimenti kot tudi moč tradicionalnega protikomunističnega nacionalnega v okviru spominov na čas, "ko je bila Srbija demokratična in slavna država".

Ne majhno število tistih, ki podpirajo to stranko, izhaja tudi iz vrst humanistične in tehnične inteligence, mladih in žensk, različnih slojev, ki jih je prizadela brezperspektivnost zaradi krize in posledic vojne.

Čeprav je SGO začelo svojo politično dejavnost kot ultranacionalistična stranka, se je Srbsko gibanje obnove sčasoma, zahvaljujoč nepričakovani preobrazbi Vuka Draškovića, nedvomno pozitivno razvilo v protivojno silo v Srbiji, z mirovnimi težnjami do Hrvaške in Bosne in Hercegovine, zagovarjanjem sporazumnega reševanja jugoslovanske krize ter podpiranjem mednarodne skupnosti in njenih pobud glede umirjanja zavrelih razmer na tem delu Balkana. V zadnjem času Drašković celo izstopa s svojimi povabili Evropi, naj "pride" v Srbijo, toda naj gre tudi Srbija v Evropo.

Kako iskrena je ta Draškovićeva sprememba in evolucija njegovega SPO, je mogoče samo ugibati. Menim, da je celotna "izdelava" tega gibanja od spodaj navzgor do vrha, z vsemi tradicionalnimi vrednotami, na katere se sklicujejo Drašković in drugi, lažno "evropska", ali celo protievropska, in to bolj nezavedno, kot pa premišljeno.

Zdi se, da je Draškovićevo logika, če upoštevamo vso neobičajno uprtost v Miloševića, "evropska" samo zaradi rzsute politične konkurence, in ne zaradi res-

⁹ Prej je poudarjal "domačinsko Srbijo", sedaj pa vse pogosteje govori o "demokratični Srbiji", ki jo baje on politično predstavlja.

nične evropske usmeritve. Ta se kaže v naslednjem pravilu: Vuk Drašković je "proti" nečemu že samo zato, če je Slobodan Milošević po kakšnem naključju "za" to.

Toda to, kar nedvomno velja, je, da je Draškovičev obrat k nasprotovanju vojni med samo vojno v mnogočem prispeval k zmanjšanju vojne napetosti tu v Srbiji in vplival na zmanjšanje ali zmanjšanje podpore vojni preko Drine in Save ter prispeval k nekakšnemu "kršenju programa" Miloševića v njegovih vojaških ambicijah.

Takšna politika Vuka Draškovića in njegovega SPO-ja, t.j. biti najprej za vojno, potem pa za mir, je, kot se zdi, povzročila ogromne težave med njegovimi potencialnimi volilci. Nobenega dvoma ni, da sta Drašković in SPO s tem izgubila podporo med vojaško razporeženimi volilci, nista pa je v zadostni meri pridobila v vrstah mirovno razporeženega dela volilnega telesa.

Srbska radikalna stranka (SRS)

Srbska radikalna stranka je opozicijska stranka, ki je v nekem daljšem razdobju, medtem ko je Milošević vodil vojno, dajala polno podporo srbskim socialistom v tem pogledu. Čeprav ni imela ministrov, pa je skupaj s socialisti nastopala v republiškem in zveznem parlamentu pri oblikovanju strukture in značaja oblasti, ki je objektivno ustrezala Miloševiću in njegovi SPS.

Prav zato je Milošević uspel s pomočjo radikalcev "popraviti" svojo največjo kadrovsko napako in je zrušil Milana Panića s položaja predsednika zvezne vlade, ki ga je samo pred enim letom pripeljal iz Združenih držav Amerike in predlagal za prvega ministra "tretje Jugoslavije".¹⁰

Milošević je na to tudi blagohotno izjavil, da mu je Vojislav Šešelj, sicer vodja te stranke, najbolj všeč v opoziciji. Kar se tiče bližine in povezanosti samega Šešlja in njegovih radikalov z Miloševićevimi socialisti v vojnem času je to potrebno razumeti z vdanostjo njihovim vojnim ciljem.

Dokler je bil Milošević za vojno opcijo, je Šešelj predstavljal njegovo največjo – kakšen paradoks – podporo v opoziciji. To je tudi sam Šešelj večkrat poudaril: dokler bo Milošević branil interese srbskega naroda preko Drine in Save (najbolje se jih brani z vojno in v vojni), toliko časa ga bodo srbski radikalci podpirali.

Razkol je nastal, ko je Milošević napravil znameniti preobrat v odnosu do vojne na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini s tem, da je sprejel sodelovanje z mednarodno skupnostjo. Sedaj je Šešelj njegov najglasnejši nasprotnik v Srbiji.¹¹ Samo upadanje splošne volje naroda za vojaške rešitve ga varuje pred Šešljem, kot tudi samega Šešlja do neke mere "krha" v vseh njegovih nacionalnih in socialnih nesmislih.

Potrebno je pričakovati, da bo volilna moč stranke srbskih radikalcev v prihodnje slabela v skladu s pacifikacijo vojnega žarišča v Bosni in Hercegovini.

¹⁰ Milan Panić je ameriški podjetnik srbskega porekla, ki je zapustil Jugoslavijo v 60. letih. Celo za ameriške razmere je bogat človek. V Beogradu upravlja ICN "Galeniko", v kateri ima največji delež. Težko je reči, zakaj se je za to odločil. V vsakem primeru pa ne smemo pozabiti na njegove politične ambicije.

¹¹ Milošević je potem svojega najljubšega opozicionarja poslal v zapor, in to dvakrat. Med drugim tudi zaradi pravega terorja, ki so ga on in njegovi radikalni poslanci izvajali v Zvezni skupščini.

ni, vendar pa to ne pomeni, da ne bo težila k njegovi nadomestitvi s svojo socialno demagogijo, ki bo našla svoje mesto v državi ob umikanju iz vojne z vsemi njenimi gospodarskimi, strukturnimi in razvojnimi težavami, siromaštvom in nezadovoljstvom njenih državljanov.

Toliko bolj, ker izvira iz radikalizma in je zato vseeno, ali bo dobil ustrezno in potrebno usmeritev v nacionalnem ali v socialnem pogledu. Strankina kritika obstoječih razmer v Srbiji s socialnega vidika bo v predvolilni dejavnosti vodena z jasno tezo o Miloševiću "narodni izdaji", s tem pa bo volilcem ponujeno popravljanje "napake" z namenom izboljšanja njihovega socialnega položaja.

Sam Šešelj in njegovi radikali niso fašisti, čeprav so najbližji določenemu pojmovanju fašizma Srednje Evrope: brezideološkemu nasilju v duhovnem in fizičnem smislu, poenostavljenemu pojmovanju družbe, ki ni več niti socialistična niti meščanska, tradicionalističnemu populizmu in (proti)komunistični kolektivnosti; tragičnemu položaju "malega človeka", od katerega so pričakovana "herojska dejanja" zaradi reševanja lastnega naroda...

Farsično obnavljanje Šešeljevih radikalcev danes, sedem desetletij po smrti Nikole Pašića, ko so radikali že pred koncem njegovega življenja doživeli politični in moralni polom, kaže samo, kolikšna je politična kriza današnje Srbije.

Demokratska stranka (DS)

Demokratska stranka je nastala na pobudo neke skupine političnih intelektualcev. Čeprav so bila pričakovanja od nje velika v času obnove pluralističnega življenja in večstrankarskega sistema, ko je bil pričakovan razumen pristop k razpletu jugoslovanske krize, pa tudi ta stranka ni ohranila svojega meščanskega profila, ki ga je obljubljala in na katerega se je programsko sklicevala.

Popolni razhod njenih tvorcev, pogojen z različnimi narodnimi in političnimi pristopi, je povzročil na eni strani nastanek, poleg Demokratske stranke, še treh novih strank (!):

Srbske liberalne stranke, nekakšne povsem minorne skupine, ki jo vodita Nikola Milošević in Kosta Čavoški, *Demokratske stranke Srbije*, ki jo vodi Vojislav Koštunica; in *Demokratičnega centra*, nekakšnega nestranskarskega "sklada" za propagiranje demokracije in z izobraževalnimi programi, ki ga upravlja prvi, sedaj že bivši, predsednik Demokratske stranke - Dragoljub Mićunović.

Zadnje informacije govorijo o tem, da se je Mićunović vendarle odločil, da bo ustanovil novo stranko poleg Demokratičnega centra s "centristično" usmeritvijo. Demokratsko stranko po razhodu večine njenih ustanoviteljev še naprej vodi Zoran Djindjić, zadnji od njenih ustanoviteljev, poleg Gojka Djoga, znanega srbskega nacionalista, sicer po poreklu iz Hercegovine.

Stranka je po tem "tavala" med svojo opozicijsko vlogo in ponujanjem Miloševiću pri oblikovanju vlade z Djindjićevo pretenzijo na mesto njenega predsednika, toda vedno z naslonitvijo na nacionalistično razpoloženje. Ker s tem ni uspela, se je obrnila proti Miloševiću in zahtevala njegov odstop. V ta namen je stranka organizirala tudi množično zbiranje potrebnih podpisov za njegov odpoklic, vendar pa ni zbrala potrebno število podpisov.

V tem času je prišlo tudi do močnejšega nagibanja k vodstvu Republike srbske na Palah - Radovanu Karadžiću, Momčilu Krajišniku in drugim, pri čemer DS podpira njihove zahteve po razdelitvi Bosne in Hercegovine, s tem pa vstopa tudi v ostro soočenje z Miloševićem, ki je že začel s preobratom do Bosne in Hercegovine v skladu s pritiski mednarodne skupnosti.

Obstajajo domneve, da je Djindjić s Karadžićem koval načrte, kako bi "spametoval" Srbijo, da bi nadaljevala z vojaško pomočjo bosanskim Srbom. S tem namenom so bili baje izoblikovani načrti, da se Pale "preselijo" v Beograd, metaforično povedano, s ciljem, da se uspešno zaključi borba srbskega naroda v Bosni. Prva žrtev je bil, razumljivo glede na takšne načrte, sam Slobodan Milošević. Čeprav takšne zgodbe zvenijo fantastično, pa imajo nekakšno "podlago", če upoštevamo do neke mere avanturistično naravo Zorana Djindjića, sicer frankfurtskega filozofskega učenca, ki je branil svojo doktorsko tezo pri Jurgenu Habermasu. To potrjujejo tudi govornice, da Karadžić financira Demokratsko stranko in njeno dejavnost proti Slobodanu Miloševiću ter da sam Djindjić ta sredstva v največji meri pretaka v lastni žep.

Iz kakršnih koli razlogov že, Djindjić se je nedvomno politično zavzel z vso močjo za Karadžića. Po Beogradu še sedaj krožijo zgodbe, da je v znak podpore paskemu vodstvu "pekeln voja" s Karadžićem v času najavljenih zračnih napadov sil NATA po položajih bosanskih Srbov.

Po Daytonskem sporazumu je Djindjić postopoma zmanjšal in zavrl svojo bojovito podporo Srbom preko Drine. Ker je po svoji naravi nagnjen k omahljivosti in nestalnosti, se ni potrebno čuditi niti temu njegovemu naj-novejšemu "lupingu". Na zadnjem mitingu je skupaj z Vukom Draškovićem in Vesno Pešić, prvakinjo Meščanske zveze, nastopil z drugačno vrsto kritike Miloševića. Namesto dosedanje - v znak podpore Karadžiću - sedaj to dela v imenu Evrope!?

Demokratska stranka Srbije (DSS)

Demokratska stranka Srbije z Vojislavom Koštunico na čelu je stranka načelno četniške pozicije in tradicionalnega monarhičnega (karadjordjevičevskega) nacionalizma. To je tudi najmočnejša strankarska skupina, ki je nastala z "razcepitvijo" Demokratske stranke, kajti uspela je postati parlamentarna.

Vojislav Koštunica je najbrž eden od redkih strankarskih vodij, ki nikdar ni bil član KP/SKJ. Odtod tudi njegov protikomunizem nacionalističnega izvora, za katerega ima tu spoštovanje, če že ne samo zaradi tega, pa vsaj zaradi njegove vztrajnosti in odločnosti pri tem.

Dolgo in lahko bi rekli tudi uspešno je skrival svoj pritajeni nacionalizem z demokratično frazeologijo v času kritike enostrankarskega monopola Zveze komunistov. Njegov primer, kot tudi nekateri drugi, samo kaže, da je zavze-manje za demokratizacijo v Srbiji funkcionalno glede na potrebo odprtega legaliziranja in legitimiranja nacionalizma.

Koštunica je eden od največjih kritikov Miloševića s protikomunističnega izhodišča zaradi zapuščanja bosanskih Srbov pred že skoraj uresničenim ciljem razdelitve Bosne in Hercegovine. Vendar se ne izpostavlja samo s tovrstno do-

mačo kritiko. Nič manj ne izziva z različnimi komentarji, ko na vsaki strankarski tiskovni konferenci kritizira politične in druge korake mednarodne skupnosti do Bosne in Hercegovine.

Koštica se še ni izjasnil o razmerah v Bosni in Hercegovini po prihodu IFORJA in vseh težnjah in poskusih mednarodne skupnosti po ohranitvi enotne Bosne in Hercegovine, čeprav so vidni tudi namigi v tej smeri. V vsakem primeru bo on, volilno gledano, eden od, če že ne izjemno močnih, pa zagotovo najbolj načelnih Miloševićevih nasprotnikov na volitvah. Kajti njegov nacionalizem ni sredstvo oblasti ali samo sredstvo v borbi za oblast, ampak sam cilj – stanje oblasti!

Državljanska zveza Srbije (GS)

Državljanska zveza Srbije je ena od manjših strank, toda stranka, ki je ves čas od začetka jugoslovanske krize, mednacionalnih konfliktov in vojne na prostoru bivše Jugoslavije uspela ohraniti politično dostojanstvo določene skupine civilno usmerjenih in mirovno razpoloženih ljudi – izpostavljenih posameznikov in skupin.

Nastala je ob razpadu *Markovičevih* reformistov s priključitvijo tistega dela bivših komunistov, ki so ostali privrženi stališču Jugoslavije in enakopravnosti njenih narodov in republik, kasneje po njenem razpadu pa so vztrajali na dobrososedskih odnosih in normalizaciji odnosov med novonastalimi državami kot tudi z vstopom enega dela srbske državljanske, nenacionalistične inteligence. Ta stranka je bila edina prava opozicija Miloševićevemu protidemokratskemu, velikosrbskemu in vojnemu režimu.

Če je mednarodna skupnost s svojimi pobudami – od začetka konflikta in vojne v bivši Jugoslaviji – potrjevala določeno demokratično politično identiteto na tem prostoru, potem je bila to ta stranka ali drugače povedano: to je bila stranka, ki je bila "daytonska" že vrsto let pred Daytonom! Odtod tudi neke vrste politična nepravilnost, ko gre za to stranko po Daytonu. Milošević je dobil mandat za podpis Daytonskega sporazuma in vso podporo v njegovem uresničevanju.

Razumljivo je, da je bila to predvsem posledica določenega premika v političnem razumu samega srbskega naroda. Srbi rajši sprejmejo "tuyo" politiko, zlasti če so v to prisiljeni, kot pa da bi to isto politiko sprejeli kot svoj avtentični izraz, ki so ga že izoblikovali in razvili vidni politični posamezniki v njegovih vrstah.

Državljanska zveza Srbije je bila nosilec vrste dejavnosti, protivojnih in mirovnih, v celotnem obdobju konfliktov v bivši Jugoslaviji. Njeno delo je spremljala vrsta civilnih društev, združenj in skupin. Znana je bila po številnih pobudah na notranji in zunanji ravni. V zadnjem času so bile dejavnosti v zvezi z Bosno v središču celotnega delovanja te stranke. Predsednica Državljanske zveze Srbije, Vesna Pešić, je nosilka ameriške nagrade za demokracijo.

Na žalost pa se tudi ta stranka ni mogla izogniti notranjim konfliktom in lastnim cepitvam. Ves čas od ustanovitve do danes je, kot se zdi, uspešno kljubovala temu, toda prav v času, ko je mednarodna skupnost dala na nek način podporo tej stranki, je prišlo do notranjih konfliktov, ki so naleteli na pravo razočaranje pri njenih pristaših.

Ta stranka je namreč šele na zadnjih volitvah postala parlamentarna, in to zahvaljujoč temu, da je šla na volitve skupaj z Vukom Draškovićem. Prve kritike tako notranje kot zunanje narave za "zvezo z nacionalisti" so se začele pojavljati že tedaj, čeprav se je tudi sam Vuk Drašković začel v veliki meri spreminjati in "podržavljati".

Kritike so se posebej aktualizirale po najavi novih volitev. Dilema, okrog katere so se soočili "državljani Srbije", je, ali naj gredo na volitve s skupno opozicijsko listo ali ne. Znotrajstrankarska skupina, ki jo vodi Vesna Pešić, se je zavzemala za skupno listo in čvrsto povezanost z Vukom Draškovićem, medtem ko je druga skupina z Žarkom Koračem na čelu, znanim univerzitetnim profesorjem psihologije, sicer podpredsednikom stranke, temu nasprotovala in branila "čistost" protinacionalističnega položaja stranke ne glede na to, da se je Vuk Drašković spremenil in postal sedaj največji zagovornik "prihoda" Evrope v Srbijo in "odhoda" Srbije v Evropo.

Zdi se, da Koračeva skupina nikakor ne more pozabiti Draškoviću njegovega začetnega zavzemanja za Veliko Srbijo, kar je lahko Miloševića samo dodatno opogumilo za vojno. Draškovičeva želja, da se sedaj močneje poveže z Državljansko zvezo Srbije, pa ni nič drugega kot nakup vstopnice za novi čas – protinacionalistični in miroljubni, evropski in demokratični. Pešičeva prav tako spoznava, da lahko zveza z Draškovićem samo okrepi Državljansko zvezo Srbije in ji zagotovi kontinuiteto parlamentarne stranke na najavljenih volitvah.

Korač in njegovi pristaši so zavrnilo takšno "prodajo" stranke in njenega ugleda. Zavzemajo se za samostojni nastop na volitvah in šele potem so pripravljani razmišljati o povolilnih zvezah in koalicijah okrog morebitnega oblikovanja vlade.

S temi razlikami so tudi nastopili na skupščini stranke, ki je potekala pred določenim časom in na kateri so bili pristaši Žarka Korača popolnoma poraženi, sam Korač pa je odstopil od kandidature za predsednika stranke. Pešičeva je dobila nov mandat za vodenje stranke in popolnoma svobodne roke glede volilnih povezav in zvez.

Pa vendar se postavlja vprašanje, ki ostaja še naprej aktualno: ali se namreč lahko porazi Miloševića brez združitve celotne opozicije? Opozicije? Tudi tistega njenega največjega nacionalističnega dela? Kot je npr. Zoran Djindjić, ki je še do včeraj podpiral Radovana Karadžića. Ali opozicije, ki jo tvorijo sicer že spreobrnjeni dovčerajšnji nacionalisti, kot je Vuk Drašković.

Povsem jasno je, da brez takšne združitve ni možnosti, da bi opozicija končno lahko premagala Miloševića in njegovo SPS, kot je še bolj jasno, da Milošević lahko zmaga na teh volitvah tudi navkljub opozicijski združitvi in še zlasti v primeru razcepljenosti opozicije.

Končno, ali je smiselno nastopiti proti Miloševiću tudi z nacionalisti ali bivšimi nacionalisti v času, ko je Milošević zadal največji udarec nacionalistom v Srbiji s sprejetjem in podpisom mirovnega sporazuma o Bosni? Ali se ne bodo s tem, v primeru volilne zmage takšne nacionalistične ali prikrito nacionalistične opozicije, izpostavili nevarnosti obnovitve konfliktov v Bosni in Hercegovini in drugje?

Kaj izbirati in izbrati: Miloševića, ki je za mir v Bosni in Hercegovini, navkljub njegovi notranji protidemokratski usmeritvi v Srbiji, ali opozicijo, ki ponuja notranjo demokratizacijo Srbije z vsem njenim nacionalističnim nezadovoljstvom ob sklenjenem miru v Bosni in Hercegovini? Da ne bi prišlo spet do novih težav: da se ne bi preko "demokracije" v Srbiji ponovno zapletli v vojno v Bosni in Hercegovini!

Ob tem vprašanju je prišlo do razkola v Državljanski zvezi Srbije. Ob tem vprašanju se bodo ob koncu leta razdelili tudi državljani Srbije ob odhodu na volitve.

Demokratski center (DC)

Demokratski center je stranka bivšega predsednika Demokratske stranke Dragoljuba Mićunovića, ki je nastala šele v teh tednih. Sicer ni vredna posebne pozornosti niti zaradi vpliva niti zaradi svoje moči, ki je nima, če ne bi šlo za stranko, ki najavlja svoj "centralizem" ali zavzemanje položaja demokratskega centra v političnem prostoru, v katerem prevladuje pravi politični kaos.

Mićunović je po svojem političnem in nacionalnem zlomu v Demokratski stranki ostal brez stranke, čeprav je imel določen osebni ugled, ki je izhajal bolj iz njegovega formalnega profesorskega položaja in v zadnjem času edukativno-političnih nastopov tega nekdanjega "praksisovskega" privrženca.¹²

Mićunović je žrtev svojega koketiranja z nacionalisti v Demokratski stranki. Čeprav je kazalo, da se osvobajajo nacionalistov, s tem ko so sami odhajali iz stranke in ustanavljali nove in "svoje", pa je Mićunović povzročal nezadovoljstvo v nacionalistično razpoloženih delih članstva stranke, kar je kasneje izkoristil Zoran Djindjić, da bi ga končno odstranil z vrha.

Niti sam se ni mogel upreti nacionalizmu med vojno, tako da je postal znan po svojih izjavah, kot so npr.: "vojno je treba osmisliti"(!), ali "Srbom ni bilo treba streljati na Maslenski most, ampak poleg njega"(!?) itd. Razen tega se je kot predsednik Demokratske stranke zavzemal tudi za kandidiranje Tomislava Karadževića na prvih predsedniških volitvah v Srbiji!

Znan je tudi po osebnem in političnem prijateljstvu s svojim profesorjem Ljubomirjem Tadićem, sicer pravim srbskim nacionalistom v tej vojni, in Dobrico Čosićem. Lahko bi rekli, da je politiko žrtvoval tem svojim prijateljstvom, ker se ni znal pravočasno distancirati od njih.

Neko obdobje je stal ob strani in čakal, da se bo mogoče kaj spremenilo v stranki, da bi se ponovno vrnil na čelo stranke, toda ko je videl, da je Djindjić močno "zajahal" stranko in da od tega ne bo nič, se je odločil, da bo ustanovil nestrankarski Demokratski center z izobraževalnimi demokratskimi programskimi vsebinami.

¹² Mićunović je pripadal znani levo usmerjeni filozofski skupini "Praxis", ki je prišla v 70. letih v spor z Zvezo komunistov Jugoslavije; na zahtevo Josipa Broza Tita in Edvarda Kardelja so bili vsi pripadniki te skupine, sicer profesorji in asistenti beograjske univerze, odstranjeni od pouka zaradi moralno-politične oporečnosti.

In glej čudo! To, kar naj bi delal v Demokraski stranki, je sedaj povsem uspešno začel delati v Demokratičnem centru - demokratičnem skladu. Organiziral je dejavnosti Demokratičnega centra, t.j. razširjanje in popularizacijo demokracije, kar je bilo dobro sprejeto doma in podprto v tujini.

V teh dneh je končno pristopil tudi k oblikovanju stranke z istim imenom. Njegove ambicije so, da bi združil, povezal stranke s centristično usmeritvijo. V ta namen sodeluje z *Demokratično stranko reform* iz Vojvodine in nekaterimi drugimi manjšimi strankami.

Mičunović ni in ne bo kakšna močnejša politična ali volilna sila. Toda zahvaljujoč svojemu vedremu vedenju, kozerskim nastopom in prijetnemu videzu kot tudi modremu ravnanju po osebnem brodolomu v Demokraski stranki, bi bil lahko eden od dejavnikov "normalizacije" države v povojnem obdobju.

Stranke oblasti

Nova demokracija (ND)

Nova demokracija je majhna stranka z velikimi ambicijami. To stranko vodi nekdanji Miloševićev podpredsednik vlade *Dušan Mihajlović*. Mihajlović je prišel iz Valjeva, kjer je bil predsednik občine, da bi se postopoma na nekakšen poseben način povzpental v uradni strukturi oblasti, kasneje pa je ustanovil "samostojno" stranko.

Pravijo, da je bil kot predsednik občine med boljšimi v Srbiji. Človek s praktičnim duhom in dejavnostjo je pustil v Valjevu vidne sledove in so si ga občani zapomnili. Sicer pa je svojo kariero začel v Službi državne varnosti (SDV), kar ga spremlja vse do danes v dobrem in slabem pomenu. Z mesta podpredsednika srbske vlade (tedanjega RIS-a) je odstopil, kar se je imelo tedaj za nekakšen znak političnega ločevanja od Miloševića. Toda vse kaže, da je bilo to narejeno v dogovoru z Miloševićem.

Miloševićeva volilna moč namreč ni sestavljena samo iz pomanjkljivosti njegove glavne opozicije, pač pa tudi iz takšnih strank, kot je Mihajlovićeva. Nova demokracija, ki je satelitskega značaja: javno niso za Miloševića, toda obenem delajo vse v njegovo korist. Njihova naloga je, da zbirajo tiste volilne glasove, ki jih niti Milošević niti opozicija ne morejo dobiti, ki pa se kasneje po volitvah preusmerjajo v korist SPS in Miloševića.

To "veščino" je Mihajlović zelo brutalno izpeljal na zadnjih volitvah, ko je nastopil skupaj z Vukom Draškovićem, da bi potem podaril Miloševiću tisti jeziček večine, ki je ta ni imel za samostojno sestavo vlade, kar je tu spremljal velik hrup in ne preveč dobre moralne ocene Mihajlovića in njegove Nove demokracije.

Občasno Milošević in Mihajlović javno izražata svoje medsebojne simpatije. Tako je bilo, npr. ob priložnosti enega od zadnjih praznikov na TV, objavljeno, da je predsednik Republike sprejel delegacijo Nove demokracije z Dušanom Mihajlovićem na čelu, ki mu je ob tej priložnosti izrekla čestitke. Toda to je samo ena od zuanjih manifestacij tovrstne povezanosti.

Sicer pa je imel Mihajlović, ki vodi svojo stranko kot nekakšno vrsto podjetja¹³, največjo "korist" od Miloševićevega režima. Javna skrivnost je, da je on tudi vojni dobičkar, kajti bil je pooblaščen in privilegiran v svojih poslovnih zvezah ves čas, ko so veljale gospodarske sankcije.

Praktičen, z dobrimi zvezami v poslovnih krogih, pripravljen na razne povezave, koalicije in mešetarjenja, je Dušan Mihajlović pogosto ustvarjal vtis "dobrega gospodarja", kar kot prava vaba naleti na politične simpatije v javnosti, pa tudi pri delu mladine, ki je željna poslov, uspehov in promocije. Razumljivo je, da gre za nek pravzaprav lažen vtis, toda ta vtis ima svojo politično in poslovno-prodajno vrednost.

Tudi s političnega vidika niso njegove pobude brez odmeva. Bil je eden od prvih vodij iz opozicije, ki je podprl Miloševićev mirovni preobrat. Vse do tedaj je bil tiho ali pa je podpiral Miloševićovo vojaško usmeritev, čeprav ne bi mogli reči, da se je v tem posebej izpostavljal - niti on niti njegovi prvi politični ljudje.

Razen tega je nedavno sprožil pobudo, da se SRJ vključil v "Partnerstvo za mir", kar so tu sprejeli s presenečenjem zlasti tisti, ki ne vedo, da on ne trdi ničesar, o čemer se ne bi že prej dogovorili z Miloševićem, tako da je Mihajlović uporabljen pri tem kot nekakšen "preizkusni balon".

Mihajlović je tip političnega mešetarja, ki poskuša iz tega narediti resno stvar in ustrezen položaj: tako svoj kot svoje stranke, kar mu v nekaterih primerih tudi uspeva, pri čemer ustvarja videz politično-modernizirajočih namenov.

Nobenega dvoma ni, da bo tudi na naslednjih volitvah igral "samostojno" vlogo - "proti" Miloševiću, dejansko pa v njegovo korist.¹⁴

Jugoslovanska združena levica (JUL)

Jugoslovanska združena levica je bolj znana po tem, da jo vodi soproga predsednika Miloševića, kot pa sama po sebi. Kot v SPS tudi tu njen vodilni del sestavljajo ljudje iz bivše Zveze komunistov, zlasti tisti, ki so podprli Miloševića pri njegovem nacionalističnem vzponu na Kosovu in potem na Osmi seji CK ZKS.

S tega vidika ni razlik med SPS-jem in JUL-om. Gre za dve stranki z eno in isto politično voljo v Srbiji. Medtem ko Jugoslovanska združena levica izraža notranjo interesno razsežnost starega kompartijskega birokratizma, pa je Socialistična stranka Srbije zunanji podaljšek tega birokratizma v obliki velikosrbskega nacionalizma, agresivnosti in imperializma. Na ta način se obe stranki med seboj zelo dobro dopolnjujeta, poleg zakonske enotnosti (S. Milošević - M. Marković), kar ju ohranja v istem bloku, ki ni pretkan samo s formalnimi vezmi.

V primerjavi s Socialistično stranko Srbije, ki je nacionalistično izvažala srbski retrogradni kompartijski birokratizem z grožnjami, mitingi resnice in vojno

¹³ Stranka je ustanovila vrsto partijskih podjetij po Srbiji in sedaj tudi v Vojvodini. To samo potrjuje Mihajlovićevo pojmovanje, da gre za politika (oblast) in denar skupaj.

¹⁴ Od same ustanovitve stranke je Mihajlović delal prave politične slalome: od Miloševića do Miloševića (!), ali točneje od Miloševićevega podpredsednika vlade preko Dobrice Čosića, ki je bil "boter" stranke in ji je dal tudi ime, do Matije Bečkovića in naprej Vuka Draškovića in Zorana Djindjića, do - spet, Slobodana Miloševića.

kot načinom za obvladovanje Jugoslavije, so se pripadniki današnje Jugoslovanske združene levice po prvem obdobju, ko so prek *Zveze komunistov – Gibanja za Jugoslavijo*, ki je sedaj kolektivni član Jugoslovanske združene levice, oboroževali in sodelovali v vstaji srbskega naroda na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini, prvi začeli vračati k starim jugoslovanskim stališčem ("bratstvo in enotnost"), ki jih je izdal prav Milošević!?

To je lahko imelo samo dvojne posledice. Nesrbski narodi, zlasti tisti, ki so bili žrtve nacionalistične politike iz Beograda, so to sprejeli s zgražanjem in užaljenostjo, kar je bilo pričakovano, srbski narod, ki se je že globoko pogreznil v nacionalistični podpori Miloševiću in svojim nacionalističnim strankam, pa je Jugoslovansko združeno levico pričakal kot izdajalski dejavnik v pogojih vsesplošne vojne evforije, ko je šlo bosanskim in hrvaškim Srbom dobro na frontah, toda tudi kot stranko, ki vrača srbski narod v obdobje titoizma in tistega časa, ki ga imajo tu za povzročitelja vseh njegovih omenjenih težav.

Razumljivo je, da se takšna usmeritev Jugoslovanske združene levice ni proslavila. Še manj je bilo to mogoče pričakovati potem, ko je Mirjana Marković začela fantazirati o vzpostavljanju nekakšnih balkanskih federacij in konfederacij, obnavljanju jugoslovanskega prostora in reintegraciji tega dela Balkana, pa tudi širše. "Če Jugoslavija ni uspela, kako bo po vsem tem uspela nekakšna balkanska skupnost", je bil najpogostejši komentar, ki ga je bilo mogoče slišati ob takšnih nebuloznih idejah.

Nobenega dvoma ni, da je Jugoslovanska združena levica druga stran Socialistične stranke Srbije in da jo je kot tako potrebno tudi obravnavati. Gre za eno politiko z dvema strankama. Kajti, če ne uspejo preko ene, potem morajo uspeli preko druge, to je razmišljanje zakonskega para Milošević-Marković. Tako tu tudi sprejemajo Jugoslovansko združeno levico – kot rezervno politiko Miloševićeve Socialistične stranke Srbije.

O tem najbolje priča tudi povečanje pomena te stranke, ki poskuša sedaj dobiti čim več zaupanja med nesrbskimi narodi v Srbiji. Takšna politika Jugoslovanske združene levice, ki želi v vrstah nesrbskih narodov marginalizirati njihove nacionalne stranke tako, da bi jih nadomestila sama Jugoslovanska združena levica, Srbom pa pustiti Socialistično stranko Srbije, ki naj vodi narodno politiko, še ni bila razumljena na ustrezen način.

Kar pa se tiče nujnega izvajanja prehodne politike, je Jugoslovanska združena levica nekakšna konzervativna mešanica med klasičnimi komunističnimi vsebinami iz preteklosti in "humanizmom", ki ga izvaja kot kritiko stanja, problemov in rezultatov prehoda v državah vzhodne Evrope in bivše Sovjetske zveze kot tudi birokratskega idealizma.

Od tod tudi nasprotovanje privatizaciji v imenu domnevne skrbi za "majhnega človeka", da ne bo oropan(!?), pri tem pa se Jugoslovanska združena levica ne obrača k dejstvu, da je Milošević s svojo dosedanjo politiko uničil gospodarsko lastnino ter da hkrati med skrbniki za "majhnega človeka" v Jugoslovanski združeni levici najdemo skupino mogoče najbogatejših ljudi v tej državi.

Menimo, da Jugoslovanska združena levica ne bo šla v volilno koalicijo s Socialistično stranko Srbije, čeprav se ve, da je tudi brez te koalicije njuna povezanost mnogo globja kot si je mogoče zamisliti.

Socialistična stranka Srbije (SPS)

Na svojem pravkar zaključenem kongresu je Socialistična stranka Srbije nastopila z novim programom: "Srbija 2000 - korak v novo stoletje".

Gre za programski dokument, ki se sklicuje na demokratično, svobodno, materialno in duhovno bogato družbo, zasnovano na enakopravnosti ljudi, socialni pravičnosti, človekovem dostojanstvu, solidarnosti in vladavini miru med narodi in državami. S tem se socialisti, kot pravijo sami, opredeljujejo za "demokratični socializem" ter poudarjajo, da je Srbija na vseh dosedanjih volitvah "izbrala program levece".¹⁵

Seveda takšne formulacije, tudi če niso problematične na prvi pogled, ne pomenijo nič, ko gre za dejansko politiko te stranke. V njih lahko prepoznamo tudi nekatere vsebine, s katerimi sta Milošević in Socialistična stranka Srbije nastopila tudi na prvih volitvah, pa niso preprečile začetka vojne.

Potrebno je namreč poudariti, da Socialistična stranka Srbije ne usmerja večje pozornosti na načela, tudi lastna. Kakovostno nov položaj pa se kaže v dejstvu, da se Socialistična stranka Srbije vrača k nekaterim načelom, ki jih je samo grobo poteptala pred petimi leti, kar je posledica poraza takšne nenačelne politike, ne pa da bi danes kaj bolj upoštevali načela srbskih socialistov.

V vsakem primeru moramo poudariti, da moč Socialistične stranke Srbije danes izhaja iz političnega preobrata, ki pa je bil izsiljen iz notranjih potreb in mednarodnega pritiska, ne pa kot rezultat nekakšne zavestne usmeritve. To, kar v vsem tem prizadeva Socialistično stranko Srbije, ko gre za razpoloženje ljudstva in celotnega volilnega telesa, je nedvomno potreba, da se tudi v vrstah stranke in samega naroda vse, kar se je dogajalo na prostoru bivše Jugoslavije, čim prej pozabi.

Želja po samopozabi ne glede na razloge, iz katerih izhaja, nima nič manj podpore, kot jo je imela ta stranka na začetku vojne. Iz tega razloga se zdi, da bo Socialistična stranka Srbije ostala tudi po teh najavljenih volitvah vodilna in vladajoča stranka v Srbiji.

Vendar pa s to stranko ostaja dolgoročna težava, ki se kaže v tem, da bo tudi po sprejetju miru v Bosni in Hercegovini, v kar je bila prisiljena, povzročala in povzročila nov položaj (pred izbruhom) v sami Srbiji: v socialnem in mednarodnem smislu. Toda v tem je ključno vprašanje, koliko je vse to manj problem ene stranke, ki ni bila vsiljena z nevolilno voljo, kot pa samega naroda (ljudstva), ki ji je dal tako izvenvolilno kot volilno podporo.

¹⁵ Primerjaj: Programski dokument "Srbija 2000 - korak v novo stoletje", Politika 4.03.1996.

Kaj bo z Miloševićem?

Sedanjest in prihodnost Socialistične stranke Srbije je močno povezana z usodo Slobodana Miloševića. Ne glede na njegov možni odhod v Haag, o čemer se tu vse več govori, pa se zastavlja tudi vprašanje njegove ohranitve na oblasti za vso Srbijo.

Ker je svoj prvi predsedniški mandat¹⁶ skrajšal svojevoljno, ko je šel na druge predsedniške volitve, se postavlja tudi vprašanje, kaj bo z njim po izteku drugega mandata.

Po nekaterih razlagah moramo pričakovati, da se bo usmeril k okrepitvi Jugoslovanske federacije in ustavne funkcije predsednika ZR Jugoslavije, ki je bila do sedaj bolj ceremonialne narave, s čimer pa se Miloševićevo oblastništvo in vladajočelnost ne bosta mogli zadovoljiti in pomiriti, in drugič, da se bo prej zatekel k dokazovanju, da svoj prvi predsedniški mandat ni "porabil" do konca, kar vse lahko izzove ustavno krizo v državi.

Prvič, ker bo težko uspel doseči privolitev Črnogorcev za spremembo ustave z vgraditvijo vloge "močnega predsednika", kot je to v srbski ustavi, in drugič, vsak poskus, da bi se obdržal v Srbiji z "vrnitvijo" k prvemu in "neporabljenemu" mandatu, bi lahko izzval velike politične nemire s strani opozicije.¹⁷

Splošna napoved volilnih rezultatov

Obstajajo najmanj trije razlogi, ki potrjujejo mojo splošno napoved, pa čeprav se kaže v tem trenutku prezgodnja, t.j. da bodo tudi na naslednjih volitvah zmagali srbski socialisti.

Prvi je tradicionalni razlog, govori pa nam o tem, da v Srbiji praviloma na volitvah zmaguje oblast, ki je organizirana kot stranka! Drugačna pot – od stranke do oblasti ne samo da je pomanjkljiva in nezadostna v srbski politični zgodovini, pač pa je povezana tudi s problemom, da je oblast neločljiva od ene stranke, vladajoče ali vodilne.

Drugi razlog je, da je Socialistična stranka Srbije dosegla takšno istovetnost z volilnim telesom glede politike vojne na ozemlju bivše Jugoslavije, da bi volilno ločevanje od nje sedaj, ko je mir njena zadnja možnost, pomenilo priznanje neke popolnoma zgrešene politike, za kar srbski narod nima niti moči niti volje, da jo sprejme kot takšno in da se s tem izpostavi nekakšnemu samokazovanju.

In tretji razlog je, da so pomanjkljivosti opozicije tako velike, da se ta ni mogla upreti vstopu v vojno in nuditi odpor njenemu vodenju, tako da je sledila

---

¹⁶ Mandat predsednika Republike Srbije je ustavno omejen na 5 let in je lahko ponovljen samo enkrat.

¹⁷ Obstaja še tretja možnost. Ker po ustavi Republike Srbije nihče nima več kot dvakrat možnost biti izvoljen za predsednika Republike, lahko Milošević sproži spremembo ustave, za kar pa potrebuje ali dvotretjinsko večino v parlamentu, ki je nima, ali pa jo da na referendum, kjer mora dobiti polovico plus en glas od celotnega volilnega telesa. Tako eno kot drugo je težko uresničljivo, posebno v razmerah, ki bi nastopile glede na njegove neposredne in odprte oblastniške ambicije.

Socialistični stranki Srbije v tej vojni, zamudila pa je tudi pri podpori miru, ko ga je Milošević že dosegel v Daytonu in Parizu!

Razen tega je s stališča sprejetih mirovnih obveznosti v Daytonu in Parizu, kar je podpisal Milošević, sedaj najbrž kot nikdar v srbski zgodovini najmanj pomembna zmaga ali oblasti ali opozicije na volitvah, kajti niti od ene niti od druge ni več odvisna politika Srbije navzven. Tako oblast kot opozicija bosta morali in morata voditi politiko, ki jo narekujejo od zunaj in jo imajo tu nekateri že za nekakšno zunanjo intervencijo.

Toda takšna od zunaj vsiljena politika ne bo ostala brez svojih notranjih posledic glede prehodnih nalog modernizacije Srbije. Razgalila bo tudi vse tiste razloge, zaradi katerih je Srbija stopila v vojno proti svojim sosedom v nekdanji skupni državi.

Združene opozicije

Volilni rezultati opozicije bodo odvisni predvsem od njene sposobnosti, da bi šla na volitve združena. V tem smislu ne smemo veliko pričakovati od neke opozicijske strukture, ki je razdrobljena ne samo v odnosu do oblasti, ampak tudi znotraj vsakega od teh političnih subjektov.

Da bi opozicija lahko pokazala svojo pravo moč, bo morala na volitvah nastopiti čim bolj povezano in z enotno listo. Nekaj možnosti glede tega že obstaja, čeprav seveda ne v zadostni meri. Volilno povezovanje Srbskega gibanja obnove, Demokratske stranke in Državlanske zveze Srbije je samo korak v tej smeri. Pričakujemo lahko, da se bo zvezi pridružila tudi Demokratična stranka Srbije, ki zaenkrat ni naklonjena tej ideji in ki se zavzema za nekakšno tehnično koalicio.

Toda tudi če bi prišlo do združitve opozicije kot "ene stranke", ta spet ne bi uspela zajeti vse sile od levice do desnice, pač pa samo, in to v najboljšem primeru nekatere stranke, z "desnice", kar je vsekakor premalo za zmago nad Miloševićem in njegovimi socialisti. Brez neposrednega soočanja dvostrankarskega bloka na volitvah ali oblikovanja neke "druge Srbije" v političnem in volilnem smislu ni možnosti, da bi bili Milošević in njegovi socialisti poraženi na najavljenih volitvah.¹⁸

¹⁸ Druga stvar je, ali bo pripravljen v tem primeru prepustiti oblast volilnemu zmagovalcu. Obstajajo razlogi, ki govorijo, da bi bil v primeru volilnega poraza pripravljen upeljati neko obliko diktature.